

TRI DRAGOCENE PRIDOBITVE KNJIŽNICE NARODNEGA MUZEJA

Branko Reisp

V zadnjih letih je Knjižnica Narodnega muzeja v Ljubljani pridobila s posredovanjem Trubarjevega antikvariata Cankarjeve založbe oziroma njegovega vodje Marjana Podgorška troje za našo kulturo dragocenih del, ki jih muzej doslej ni imel v svojih zbirkah. Ker pridobitve te vrste niso ravno pogoste, po drugi strani pa so lep uspeh naših antikvarjev in potrjujejo njihovo pomembno posređovalno kulturno funkcijo, je upravičeno, da o njih poročamo tudi v bibliotekarskem strokovnem časopisu.

Leta 1977 je prišla po tej poti v znanstveno evidenco na svojski način odtisnjena Valvasorjeva Topographia Ducatus Carnioliae moderna iz leta 1679. Izvod je Trubarjevemu antikvariatu odstopil v zamenjavo neki zbiralec iz Avstrije, nekoč pa je moral biti v lasti jezuitskega kolegija v Linzu v Zgornji Avstriji, kajti na privezanem listu posvetila je desno zgoraj vpis s črnilom: Coll. Linc. S. J. Narodni muzej je za topografijo plačal 26.000 din (račun Cankarjeve založbe št. 18 0125 z dne 22. 9. 1977).

Zvezek ima platnice iz lepenke, prevlečene z marmoriranim knjigoveškim papirjem v rjavo rdečem tonu, hrbet je vezan v temno rjavo usnje. Vezava ni sočasna z odtisi plošč, temveč znatno mlajša. Primerek je skoraj kvadratne oblike, velikost 28 × 25 cm, njegova posebnost je v tem, da sta na enem listu odtisnjena po dva bakroreza, kar je pri Valvasorju enkratno. Zvezek vsebuje na 136 listih 261 odtisov, ni pa več v prvotnem stanju, niti popoln, tudi listi niso vezani v pravem zaporedju. Na nekaterih listih je ena podoba odrezana, nekaj podob sploh manjka, nekatere podobe pa so izstrižene ali obstrižene, nalepljene na drugačen papir in šele tako vključene v zvezek, ki ima privezано tudi celotno v Ljubljani tiskano spremno besedilo, razen naslovnega bakroreza. Značilno je, da so odtisi na posameznih listih tako tesno drug ob drugem — presledek med

robovoma plošč je le 4 do 6 mm — da listov ni mogoče oddvojiti, ker bi bili v tem primeru sploh brez roba. Pač pa so vodni znaki v papirju isti kot pri posameznih, na običajen način publiciranih primerkih. Opazno je tudi, da so odtisi plošč čisti in nadporečno ostrih obrisov, vendar glede na izvedbo posameznih upodobitev ali njihovih variant ne odkrivajo nič novega. Iz navedenega je razvidno, da gre v tem primeru za unikum in kuriozum, ki ga lahko imenujemo knjigo poskusnih odtisov za topografijo Kranjske.

Iz oblike tega primerka bi lahko tudi sklepali, da je Valvasor sprva nameraval izdati Topografijo sodobne vojvodine Kranjske na način in v formatu, kakršnega kaže ta knjiga poskusnih odtisov, nato pa se je odločil za prečni format, ki mu je iz enega ali drugega razloga pač bolj ustrezal. Da ta misel ni čisto brez podlage, dokazuje v bistvu na podoben način leta 1688 izdana *Topographia Archiducatus Carinthiae antiquae et modernae completa*.

Valvasorjevo ohranjeno študijsko gradivo in zbirke so sicer v lasti Metropolitanske knjižnice v Zagrebu, medtem ko hrani Narodni muzej v Ljubljani doslej najpopolnejšo zbirko Valvasorjevih originalnih izdaj na svetu sploh. Med temi so unikat Ovidii *Metamorphoseos icones* in primerki, ki so ohranjeni le v dveh znanih izvodih: *Dominicae passionis icones* (Grafični kabinet Narodnega muzeja in Nadškofijski arhiv v Ljubljani), *Topographia arcium Lambergianarum* (Knjižnica Narodnega muzeja in Royal Society Library v Londonu), *Topographia Carinthiae Salisburgensis* (Knjižnica Narodnega muzeja in Universitätsbibliothek Salzburg). Torej je prav Narodni muzej tista institucija, za katero je bila tovrstna pridobitev najbolj smotrna.

Med knjižne redkosti sodi gotovo tudi delo Valvasorjevega so-delavca in prijatelja, hrvaškega zgodovinarja, pisatelja in pesnika Pavla Ritterja-Vitezovića: *Stemmatographia sive armorum Illyricorum delineatio, descriptio et restitutio*, tiskano na Dunaju 1701. Narodni muzej je omenjeno delo pridobil leta 1979 za 4000 din (račun Cankarjeve založbe št. 18 0119 z dne 27. 7. 1979). V akcesijsko knjigo je vpisano pod št. 811/1979. Delo obsega (8) + 88 str. formata 19 × 14,5 cm, vsebuje 56 stvarnih ali izmišljenih grbov dežel in držav, ki po Ritterjevem mnenju pripadajo staremu Iliriku, in je pomembno tudi zato, ker se nanj tesno naslanja sredi 18. stoletja pri Srbih slično delo Hristofora Žefarovića. Žig »Herzoglicher S. Meiningerischer Bibliothek« na hrbtni strani naslovnega lista ob grbu avstrijskega vrhovnega kanclerja grofa Julija Friderika Buccellenija, ki mu je Ritter posvetil to delo, dokazuje, da je bil sedaj pridobljeni izvod nekoč v vojvodski knjižnici Sachsen-Meiningen

(danes je Meiningen okrožno mesto v okraju Suhl v Thüringiji v NDR).

Izredna rariteta je zadnja taka pridobitev. Gre za spis Jurija Khisla: Herbari Avrspergy baronis... vita et mors, 1575, tretje v Ljubljani natisnjeno delo prvega ljubljanskega tiskarja Janeza Mandelca. Narodni muzej je knjigo pridobil leta 1981 za 30.000 din (račun Cankarjeve založbe št. 18 0236 z dne 23. 11. 1981). V akcesijsko knjigo je vpisana pod št. 1259/1981. Izvod je bil ponujen v prodajo v katalogu antikvariata Goldschmidt v Londonu.

Delo obsega (68) str. formata 20 × 14,5 cm, po vsebini je biografija slavnega junaka Herbarda Turjaškega, kranjskega deželnega glavarja in vrhovnega poveljnika Vojne krajine, ki se je odlikoval v vrsti važnih vojaških akcij proti Turkom in padel 22. septembra 1575 pri Budačkem, avtor Jurij Khisl pa je bil zaščitnik tiskarja Mandelca, izobražen pospeševalec znanosti in slovenske protestantske književnosti. Janez Mandelc je namreč leta 1575 ustanovil prvo tiskarno v Ljubljani. Ta je pomembna zato, ker je bila prva delavnica te stroke v Ljubljani in na Slovenskem sploh in ker je imela velike zasluge za razvoj slovenske književnosti. Mandelc je izdelal petino vseh slovenskih prvotiskov 16. stoletja. Ti tiski pa spadajo zaradi starosti in dogodkov, katerim so bili v naslednjem obdobju izpostavljeni, med velike redkosti tiskarske umetnosti. Nekaj jih je sploh izgubljenih, drugi so ohranjeni v edinem, celo fragmentarnem primerku in le za nekatere lahko naštejemo dvoje, troje in redko več nahajališč. Pri nas hranita Mandelčeve tiske le Narodna in univerzitetna knjižnica in Knjižnica Narodnega muzeja, en sam primerk Mandelčevega tiska, prav Jurija Khisla obravnavano delo o Herbardu Turjaškem pa še Slovanska knjižnica. Pridobitev te raritete — v evidenci so s tem primerki v Narodni in univerzitetni knjižnici (sign. R 7005, nepopoln izvod), Slovanski knjižnici (sign. C XV), Österreichische Nationalbibliothek na Dunaju in na novo pridobljeni izvod v Knjižnici Narodnega muzeja — pomeni obogatitev naše kulturne dediščine. Pripomnim naj tudi, da so samoupravne interesne skupnosti s področja kulture, tako Kulturna skupnost Slovenije kot Ljubljanska kulturna skupnost te akcije z naklonjenostjo sprejele in jih tudi finančno omogočile.